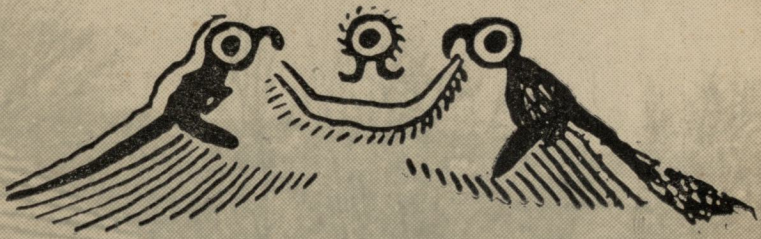
ОКРЪЖЕН МУЗЕЙ-ВРАЦА

Софониево

БОГДАН НИКОЛОВ

БОГДАН НИКОЛОВ

СОФРОНИЕВО

Дар от
автора на Библиотека
„Христо Ботев" - Враца
Б. Николов

ВРАЦА
1971

908
Ж 7174
908(497.2)-22 + 904(497.2)-2
422 227
ОКРЪЖНА БИБЛИОТЕКА
гр. ВРАЦА

Долното течение на река Огоста е населено с големи и богати села. В наши дни по левия бряг на реката са: Долна Гноеница и Босилеград (обединени в едно село—Михайлово), по-надолу са Хайредин, Крива бара, Бутан, Радойково, Гложене, което заедно с Букьовци от 1970 г. образува новия град Мизия, и накрая е село Хърлец. На десния бряг са селата Манастирище и Софрониево.

При село Софрониево десният бряг на Огоста се издига във висок и полегат хълм, който прави широка дъга и заедно с коритото на реката огражда една голяма и равна лъка. Върху част от лъката и склоновете на хълма е разположено селото.

Днешното Софрониево е богато и благоустроено село. В центъра му се издигат масивни обществени постройки, модерен читалищен дом, голямо училище, спретнати частни домове, които дават чист и приветлив вид на цялото селище. Главната улица е павирана, асфалтирани шосета го свързват с Бутан и Крушовица.

От незапомнени времена селото е известно под името Сърбеница. През 1934 г. то бе преименувано от Сърбеница на Софрониево — името на бележития български възрожденец и книжовник Софрони Врачански. В следващите редове ще разкажем за първите обитатели в неговата околност,

за интересни исторически паметници и най-вече за историята на Сърбеница и изчезналите две съседни села Проданковец и Голяма Лъка.

На около 3 км западно от Софрониево, сред равната лъка, непосредствено до десния бряг на Огоста се издига естествено възвишение, известно под името Данева могила. Възвишението има елипсовидна основа, издължена от югоизток към северозапад (обр. 1). Отгоре Данева могила е почти заравнена тераса, с лек наклон към северозапад и дебел културен пласт от останките на праисторическо селище (обр. 2). Гледано отдалеч това възвишение наподобява селищните могили в Югоизточна и Североизточна България.

До преди тридесет години Данева могила е била засадена с лозе, вследствие на което културният пласт на праисторическото селище е силно разбъркан и на голяма площ почти унищожен. Все пак при нашите изследвания се установи, че на отделни места в югоизточната част на могилата културният пласт е отчасти запазен. През 1963 г. тук бе направен малък сондажен изкоп с дължина 3 м и ширина 2 м. Сондажът показа, че дебелината на пласта е около 1 м. Състои се от глинена мазилка на опожарени жилища, оръдия на труда от кремък и камък, кости на животни и натрошени глинени съдове. Намерените материали показват, че праисторическото селище на Данева могила е съществувало през ранната и късната каменомедна епоха (енеолит).

В долната половина на културния пласт се намират късове от глинени съдове, украсени с врязан геометричен орнамент, състоящ се от волути, меандри, кръгчета, начупени и прави успоредни линии, по които има следи от инкрустация, направена с бяла материя (обр. 3). Други от съдовете са украсени с графит — една техника на праисторическия грънчарски занаят, характерна за епохата на енеолита.

Обр. 1. Праисторическото селище Данева могила, гледано от юг.

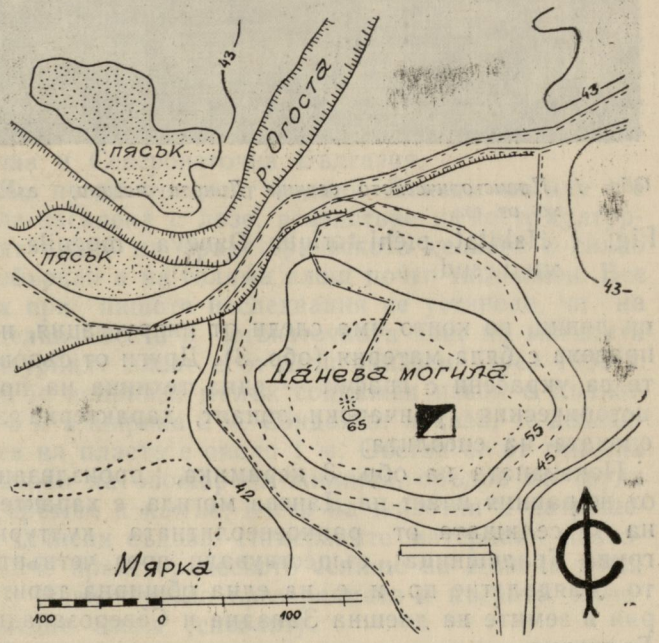
Fig. 1 Habitat préhistorique Daneva moguila — vu du sud.

Показаната на обр. 3 керамика, произлизаща от по-ранния пласт на Данева могила, е характерна за селищата от ранноенеолитната културна група Градешница[1], съществували през четвъртото хилядолетие пр. н. е. на една обширна територия в земите на днешна Западна и Северозападна България.

[1] Б. Николов. Праисторическото селище Калѐто при с. Градешница, Врачански окръг, ИАИ, XXXII, 1970, с. 231 — 253.

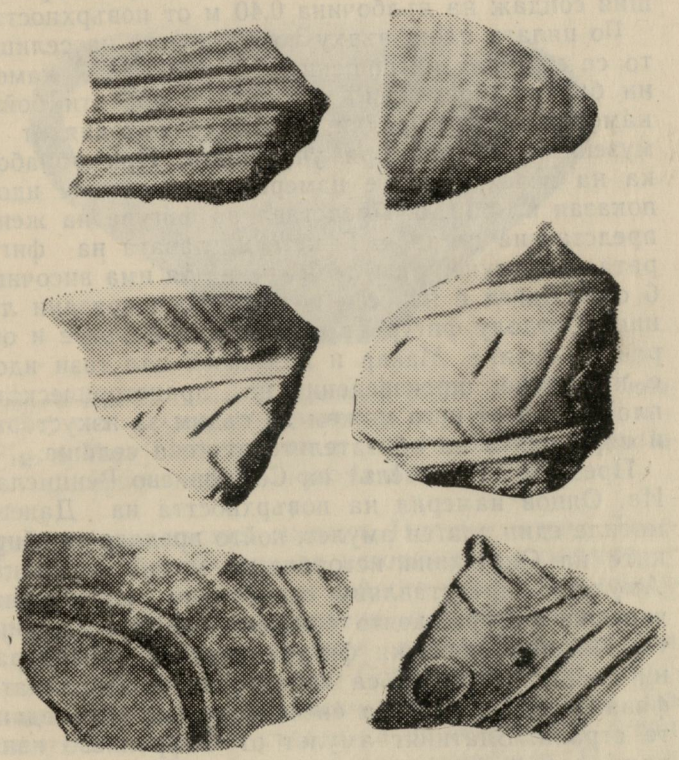
Горната част на културния пласт на праисторическото селище Данева могила датира от късния период на енеолита — края на четвъртото и началото на третото хилядолетие пр. н. е.

От намерената керамика на обр. 4 е показано едно глинено съдче с биконична форма и две вертикални дръжки, което има диам. 9 см, височина

Обр. 2. Карта на праисторическото селище Данева могила.

Fig. 2 Carte de l'habitat préhistorique de Daneva moguila.

Обр. 3 Керамика с врязана украса от Данева могила — ранен енеолит.

Fig. 3. Tessons de vases en argile á décor incisé du Daneva moguila—première période de l'époque énéolithique.

6 см и кафявочервен цвят. То бе намерено при нашия сондаж на дълбочина 0,40 м от повърхността.

По цялата площ върху повърхността на селището се намират натрошени глинени съдове, каменни брадви, кремъчни остриета и пробити бойни каменни чукове-брадви, които се съхраняват в музейната сбирка при училището. При обработка на почвата тук е намерен един глинен идол, показан на обр. 5. Представлява фигура на жена, представена до таза. Ръцете и главата на фигурата са отчупени и в този си вид тя има височина 6 см. Отпред е нанесен пояс от коси врязани линии, а отдолу фигурата е вдълбана навътре и образува кухина. Макар и незапазен цял този идол е интересно произведение на праисторическата пластика и от него можем да съдим за изкуството и вярванията на обитателите от това селище.

През 1962 г. жителът на Софрониево Венцислав Ив. Онцов намерил на повърхността на Данева могила един златен амулет, който предаде за сбирките на Окръжния исторически музей — Враца. Амулетът представлява схематично изработена човешка фигура, която е носена окачена на шията. Подобни човешки фигури-амулети, стилизирани до абстрактност, са характерни за финалната фаза от развитието на енеолита у нас и съседните страни. Златният амулет от Софрониево явно принадлежи на последния период от развитието на енеолита от селището на Данева могила (обр. 6).

Едни бъдещи проучвания на Данева могила биха поднесли на науката изключително интересен материал и особено важни данни за прехода от

Обр. 4 Глинено съдче с биконична форма от Данева могила — края на енеолита.

Fig. 4 Vase biconique en argile du Daneva moguila-époque énéolithique tardive.

ранния към късния енеолит. Именно затова Данева могила е обявена за исторически паметник с национално значение и нейното опазване е културен дълг на всички жители от Софрониево.

През второто и първото хилядолетие пр. н. е. района на днешното село Софрониево е бил наистина един голям тракийски поселищен център. Тук почти няма място където да не се изравят останки от тракийски селища или некрополи. На няколко места са открити изключително ценни предмети, принадлежащи на старата и новата желязна епохи.

В северозападната част на селото, в двора на Митко Станоев, при обръщане за лозе са намерени глинени погребални урни, пълни с пепел и обгорели човешки кости. Някои от урните имат косо отрязани устия, а на други повърхността е украсена с релефен и врязан орнамент[3]. Този тип керамика принадлежи на края на бронзовата и началото на ранножелязната епоха и датира от края на второто хилядолетие пр. н. е., от което време е селището и некрополът на това място.

Преди няколко години в западната част на селото, в двора на Маринчо Чуков, бе намерено богато тракийско погребение, датиращо от VI в. пр. н. е. Тук е имало малка, едва забележима могилка, която стопанинът е разкопал при засаждане на лозе. Открити са повече от 20 предмети, част от които са уникални (обр. 7). Сред тях особено внимание заслужава железният меч махайра и един бронзов начелник от оглавника на ездитен кон, с изобразена глава на рогато животно[4]. Бронзовият начелник от Софрониево е засега един от най-редките паметници на ранното тракийско изкуство, в който най-ярко е засвидетелствувана традицията на зверинния стил, характерен за изкуството на траките (обр. 8).

Тракийски погребения от ранната желязна епоха са намерени и в двора на Тодор Цв. Петков — югозападната част на селото. Разкритите погребе-

[3] Глинените урни се пазят в музейната сбирка при училището.

[4] Б. Николов. Тракийски паметници във Врачанско, ИАИ, XXVIII, 1965, с. 166 — 170, обр. 4 — 8.

Обр. 5 Глинена фигурка на жена от Данева могила.
Fig. 5 Figurine en argile de femme de Daneva moguila.

ния са извършени чрез трупополагане, ориентирани от юг към север. Върху костите на ръцете са намерени бронзови гривни с правоъгълно сечение, които стопанинът подари на Окръжния исторически музей — Враца. За съжаление намираните на много места в съседните дворове погребения и предмети не са запазени или пък не им е обърнато сериозно внимание.

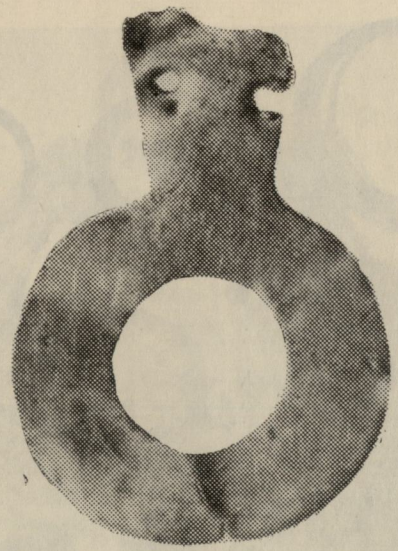
Останки от едно голямо тракийско селище се намират в цялата западна окрайнина на Софрониe-

во, където са градините и дворовете на Марин Стариков, Христо Цв. Туцов и Мито Павлов Копанкьов. От тук произлизат десетки глинени съдове, повечето със светлосив цвят, работени на грънчарско колело, с добре пропорционирани форми, гладка повърхност и плавна извивка на контурите. Селището датира от IV — III в. пр. н. е.

Некрополът на това селище обхваща всички дворове на изток от посочените и стига почти до центъра на селото. В двора на Марин Флоров и съседите му са разкрити десетки глинени урни с интересна и оригинална форма, някои от които са за сега единствени разкрити у нас[6]. Урните са намерени на дълбочина до 1 м от повърхността, пълни с пепел и недогорели човешки кости. Те се съхраняват в музейната сбирка при училището.

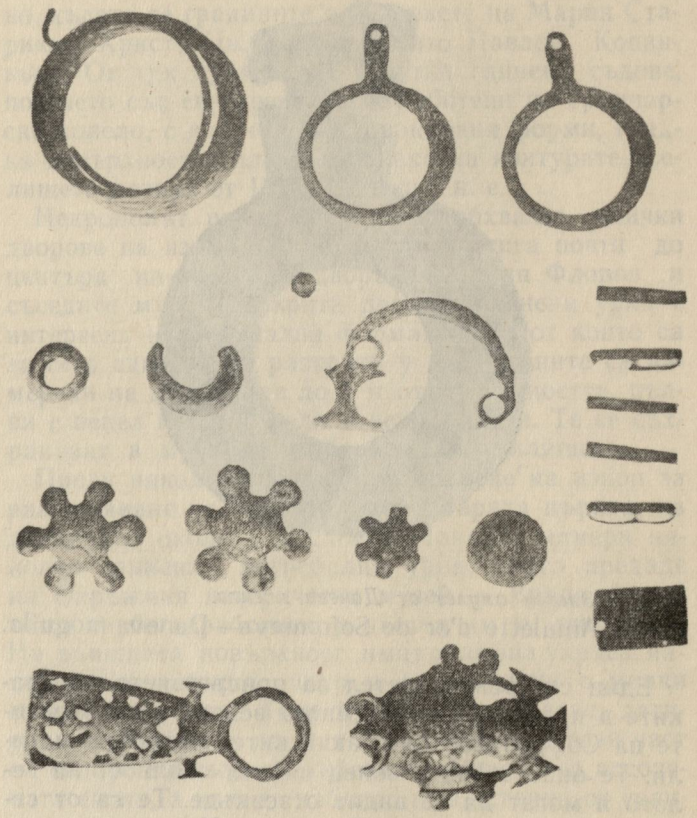
Преди няколко години, при правене на изкоп за разширяване на улицата край Старата църква, на дълбочина около 1 м Стойчо Пакалов намери няколко глинени погребални урни, които предаде на Окръжния исторически музей — Враца. Урните са грубо изработени, а цветът им е сивочерен. На външната повърхност имат релефна украса, наподобяваща широк шнур и са снабдени с малки пъпчести дръжки. Този тип глинени съдове, датирани от V — IV в. пр. н. е., показват, че в тази част на селото е имало тракийско гробище през посочената епоха, а някъде наблизо има останки от селище, съществувало през същото време, което още не ни е известно.

[6] Б. Николов. Цит. съч., с. 192, обр. 38.

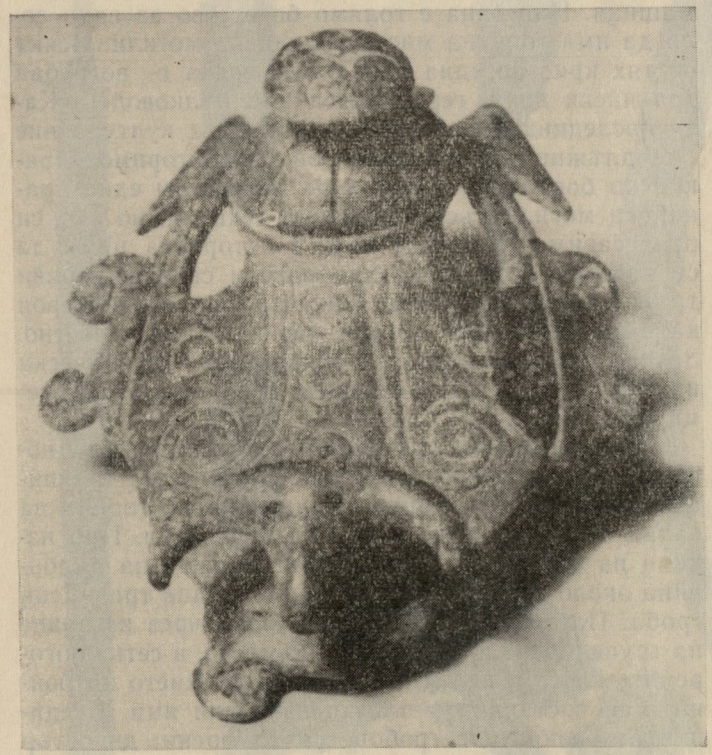
Обр. 6 Златен амулет от Данева могила.
Fig. 6 Amulette d'or de Sofronievo—Daneva moguila.

Един сигурен свидетел за присъствието на траките в продължение на много векове в околностите на Софрониево са тракийските надгробни могили. Те опасват като венец цялата околност на селото и могат да се видят отвсякъде. Те са от север към юг следните: Татарска, Момина могила, Безименна, Бояджиева, Маринчовска, Павлова, Повършова могила, Пъдарската, Балева, Цибренска и няколко още по-малки, които са станали едва

Обр. 7 Бронзови украси от тракийско погребение, разкрито в двора на Маринчо Чуков.

Fig. 7 Parures en bronze, type Halstat, trouvé dans un tumulus

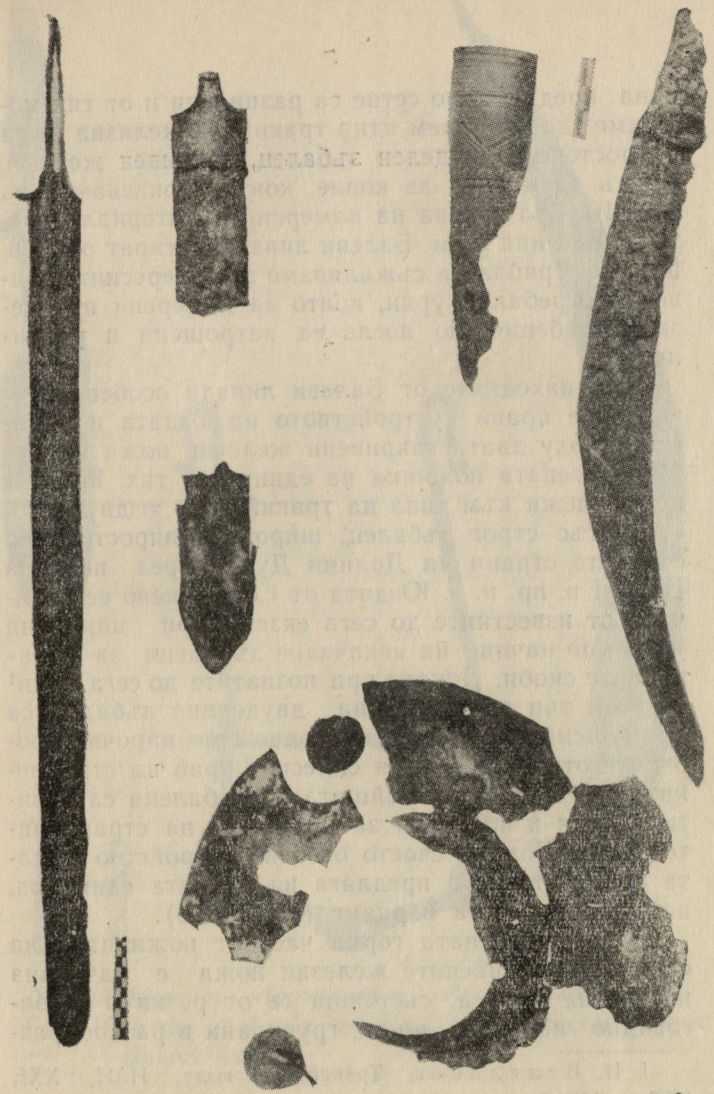

Обр. 8 Бронзов начелник от оглавника на ездитен кон.

Fig. 8 Frontal de cheval en bronze de Sofroniévo.

забележими, поради ежегодното им разораване с машини. Наистина е голямо богатство за едно село да има толкова много тракийски могили. Всяка от тях крие по една тайна, във всяка е погребан тракийски воин, герои, жрец или пълководец. Като наследници на богатата тракийска култура ние сме длъжни да опазваме това неповторимо тракийско богатство. Лесно е да разрушим една тракийска могила със съвременна техника, но ако си представим, че никога вече в историята няма да се повтори епохата на храбрите и свободолюбиви траки, които са тачели паметта на своите герои като им издигнали могили, ще ни стане съвестно. Затова всички могили са обявени за исторически паметници и тяхното опазване се закриля със специален закон.

Освен в могили тракийските воини са били погребвани и направо в земята. Такова едно тракийско гробище бе разкрито преди няколко години на запад от Софрониево в м. Балеви ливади. При изкопи на основи за стопански постройки, на дълбочина около 0,60 м тук бяха разкрити два тракийски гроба. Погребенията са извършвани чрез изгаряне на трупа, станало на специално място, а сетне обгорените кости и пепелта, заедно с оръжието на бойците са поставяни в плитко изкопани ями. В едния от разкритите гробове са намерени: двуостър железен меч, закривен железен нож с част от ножница, желязно умбо от щит, желязна юзда и два върха за копие. Впоследствие намервачите са загубили юздата и върховете за копия. Останалите находки бяха прибрани в Окръжния музей — Враца (обр. 9). Във втория гроб са намерени също та-

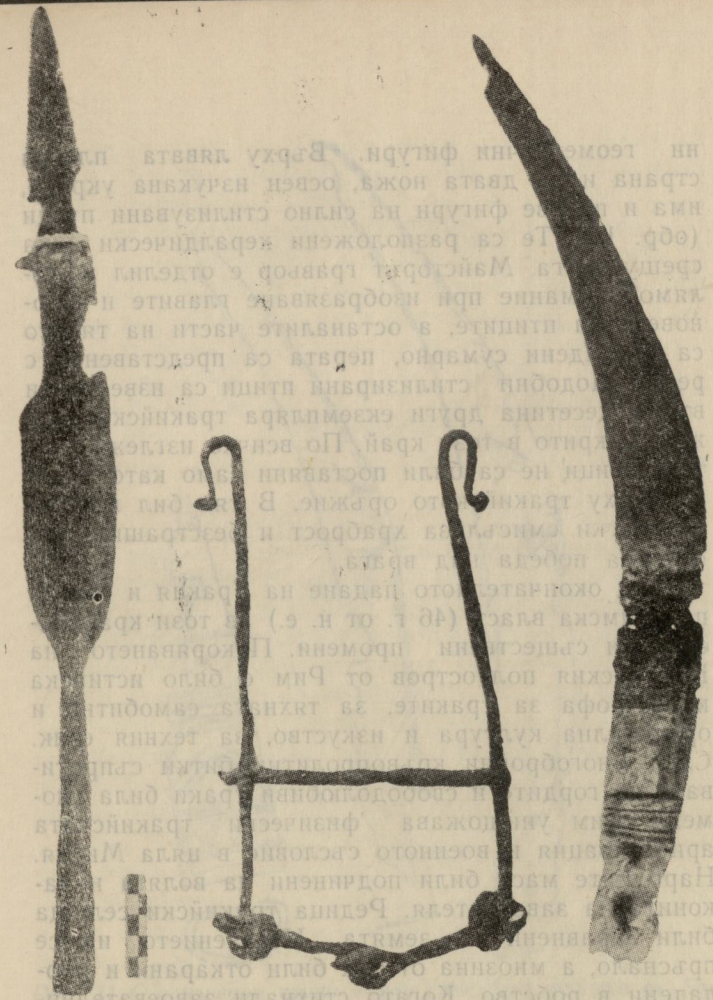
Обр. 9 Желязно тракийско въоръжение от м. Балеви ливади.
Fig. 9 Arme en fer, thrace, découverte dans une tombe de Balevi livadi.

кива предмети, но сетне са разпилени и от тях можахме да приберем една тракийска желязна юзда на лостове с двуделен зъбалец, закривен железен нож и един връх за копие, които показваме на обр. 10. Въз основа на намерените материали двете погребения от м. Балеви ливади датират от II в. пр. н. е. Трябва да съжаляваме за интересните глинени погребални урни, които са намерени при тези погребения, но после са натрошени и разпилени.

Сред находките от Балеви ливади особено впечатление прави устройството на юздата и украсите върху двата закривени железни ножа и върху запазената ножница на единия от тях. Юздата принадлежи към типа на тракийските юзди на лостове със строг зъбалец, широко разпространени от двете страни на Долния Дунав през периода III — I в. пр. н. е. Юздата от Софониево се отличава от известните до сега екземпляри, намерени у нас, по начина на закачване зъбалеца за страничните скоби. Докато при познатите до сега юзди[1] от този тип крайщата на двуделния зъбалец са промушени и се въртят свободно през нарочно пробитите отвори в горния сплеснат край на страничните скоби, то тук крайщата на зъбалеца са извити в куки и закачени за крайщата на страничните скоби. Поради своето особено устройство юздата от Софониево предлага на науката един нов, неизвестен досега вариант (обр. 10 б).

Върху запазената горна част от ножницата на един от закривените железни ножа е изчукана интересна украса, състояща се от резки и зигзаговидно начупени линии, групирани в разнообраз-

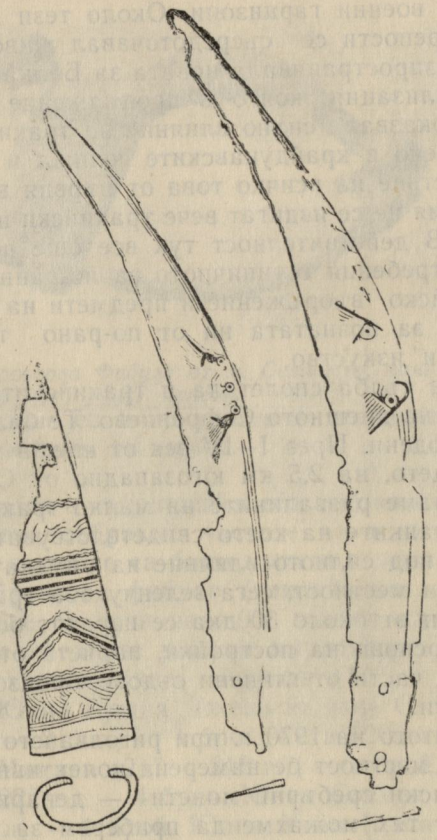
[1] И. Венедиков, Тракийската юзда. ИАИ, XXI, 1957, с. 169 и сл.

Обр. 10 Тракийско въоръжение и юзда от Балеви ливади.
Fig. 10 Arme et bride en fer, thrace, découverte de Balevi livadi.

ни геометрични фигури. Върху лявата плоска страна и на двата ножа, освен изчукана украса, има и по две фигури на силно стилизувани птици (обр. 11). Те са разположени хералдически една срещу друга. Майсторът гравьор е отделил по-голямо внимание при изобразяване главите и клюновете на птиците, а останалите части на тялото са предадени сумарно, перата са представени с резки. Подобни стилизирани птици са известни и върху десетина други екземпляра тракийско оръжие, открито в този край. По всичко изглежда, че тези птици не са били поставяни само като украса върху тракийското оръжие. В тях бил вложен магически смисъл за храброст и безстрашие, за сигурна победа над врага.

След окончателното падане на Тракия и Мизия под римска власт (46 г. от н. е.) в този край настъпили съществени промени. Покоряването на Балканския полуостров от Рим е било истинска катастрофа за траките, за тяхната самобитна и оригинална култура и изкуство, за техния език. След многобройни кръвопролитни битки съпротивата на гордите и свободолюбиви траки била сломена. Рим унищожава физически тракийската аристокрация и военното съсловие в цяла Мизия. Народните маси били подчинени на волята и законите на завоевателя. Редица тракийски селища били заравнени със земята. Населението им се пръснало, а мнозина от тях били откарани и продадени в робство. Когато стихнали завоевателните набези, едни от оцелелите траки се върнали на старите си пепелища, а други се заселили на нови места и основали селища. Рим създал нови пътища, построил нови градове и крепости, в които

Обр. 11 Стилизувани птици върху тракийско оръжие от Балеви ливади.

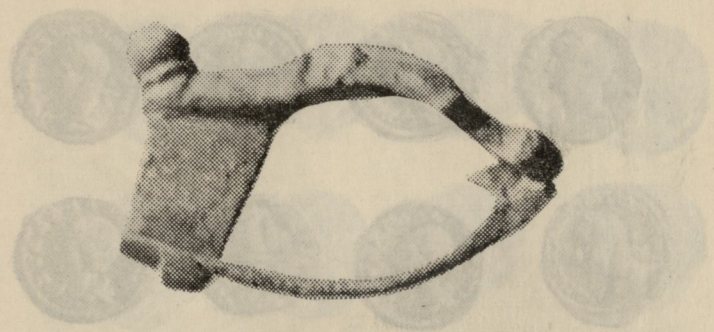
Fig. 11 Oiseaux stilisé sur l'arme thrace, découverte de Balevi livadi.

настанил военни гарнизони. Около тези нови градове и крепости се съсредоточавал живота и от тях се разпространявала новата за Балканите римска цивилизация, която в продължение на четири века оказвала силно влияние на тракийския етнос, особено в крайдунавските селища и равнината. Следствие на всичко това от първия век насетне в Мизия не се издигат вече тракийски надгробни могили. В действителност тук все още не са разкрити погребения с типичното за по-ранните векове тракийско въоръжение и предмети на бита, характерни за познатата ни от по-рано тракийска култура и изкуство.

Същата съдба сполетяла и тракийските селища в района на днешното Софрониево. Те били напълно обезлюдени. През I—IV век от н. е. в местността Селището, на 2,5 км югозападно от Софрониево, намираме развалините на малко тракийско селище, останките на което свидетелствуват за едно развитие под силното влияние на римската култура. В тази местност, сега зеленчукова градина, на една площ от около 30 дка се изправят останки от каменни основи на постройки, парчета от тухли и керемиди, части от глинени съдове, бронзови накити, монети.

През лятото на 1970 г. при риголването с машина в тази местност бе намерена колективна находка от римски сребърни монети — денари и антониани. От тях можахме да приберем за сбирките на музея във Враца 61 броя монети*. Общият им

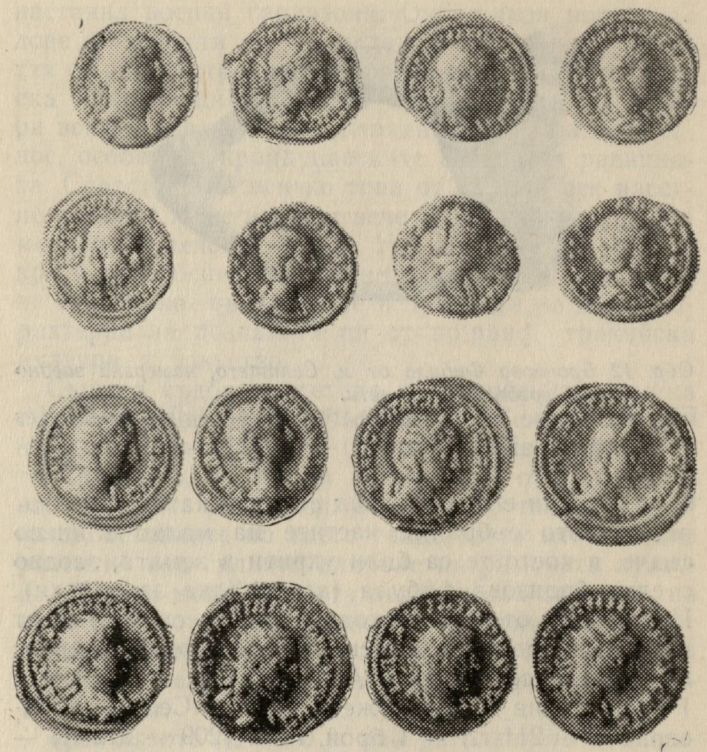
* Монетите са заведени в инв. книга на Окръжния исторически музей — Враца под № 8346 — 8406, а намерената с тях фибула под № В, 56.

Обр. 12 Бронзова Фибула от м. Селището, намерена заедно със сребърните монети.

Fig. 12 Fibule en bronze, trouvé ensemble avec des monnaies en argent.

брой едва ли е надвишавал сто, тъй като на мястонамереното събрахме частите на малко глинено съдче, в което те са били укрити в земята, заедно с една бронзова фибула (закопчалка за дрехи). Известните от тази находка монети са сечени от името на следните римски императори и членове на техните семейства: Адриан (117 — 138 г.) — 1 брой, Юлиа Домна (жена на имп. Септимий Север, 193 — 211 г.) — 1 брой, Гета (209 — 212 г.) — 1 брой, Макрин (217 — 218 г.), — 1 брой, Елагабал (218 — 222 г.) — 4 броя, Юлия Соемия (майка на Елагабал) — 1 брой, Юлия Меза (баба на Елагабал) — 1 брой, Север Александър (222—235 г.) — 4 броя, Орбиана (жена на Север Александър) — 1 брой, Юлия Мамея (майка на Север Александър) — 1 брой, Максимин Тракиеца (235 — 238 г.)

Обр. 13 Колективна находка от римски сребърни монети, намерени в м. Селището.

Fig. 13 Trouvaille de monnaies en argent, découvertes près du village Sofronievo.

Обр. 14 Опака страна на същите монети.

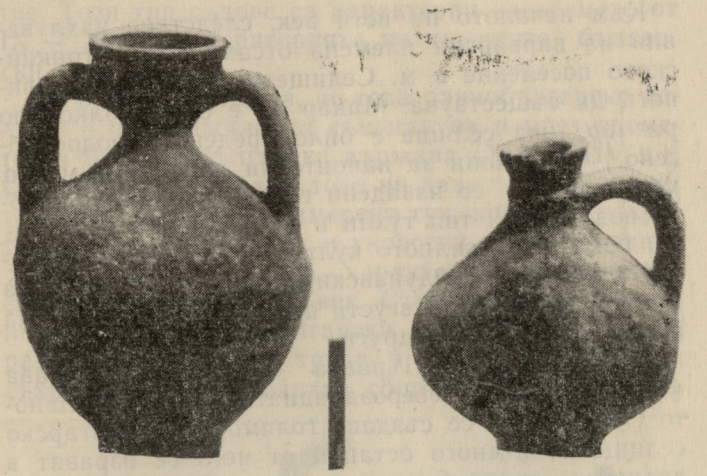
Fig. 14 Revers des monnaies.

— 1 брой, Гордиан III (238 — 244 г.) — 18 броя, Филип Арабина (224 — 249 г.) — 11 броя, Филип (син) — 2 броя, Марциа Отацилия Севера (жена на Филип Арабина) — 3 броя, Траян Деций (249—251 г.), — 9 броя и Херения Етрусцила (жена на Траян Деций) — 1 брой

Една част от тези монети са показани на обр. 13 и обр. 14, а намерената заедно с тях бронзова фибула — на обр. 12.

Макар и малобройна монетната находка от м. Селището е от голямо значение като исторически извор както за този край, така и специално за тракийското поселение, в което е намерена. Последните монети от находката са от времето на римския император Траян Деций (249 — 251 г.). По това време земите отсам Дунав са нападнати и опустошени от готските племена, а самият император е загинал в битка с тях. Следствие на грозящата опасност от нападенията на готите притежателят на монетите от м. Селището е поставил своето скромно състояние, заедно с една бронзова фибула, в малко глинено съдче и всичко това е заровил някъде в двора си или жилището. По всичко изглежда, че селището е било опожарено и част от жителите му избити. Същата съдба е сполетяла и собственика на монетите, тъй като те са останали в земята до наши дни. На мястото, където бяха намерени, се издигат останки от разрушени сгради, глинени съдове и други предмети от домашния бит. Четири добре запазени глинени съда от тук са прибрани в Окръжния исторически музей — Враца*.

* Инв. № В, 59 — 62.

Обр. 15 Глинени съдове от м. Селището — римска епоха.
Fig. 15 Vases en argile de l'époque Romaine découverte de Selichteto.

Въпреки ужасите на готските нашествия тракийското поселение в м. Селището е продължило да съществува още дълго време след това. Останалите живи обитатели се изместили малко на запад от старите пепелища и в същата местност изградили ново селище. Доказателство за това са намираните тук останки от постройки, а също така и голям брой глинени съдове и бронзови фибули, част от които сме показали на обр. 15 и на обр. 16. Фибулите представляват особен интерес, тъй като се срещат твърде рядко и принадлежат на късната античност*.

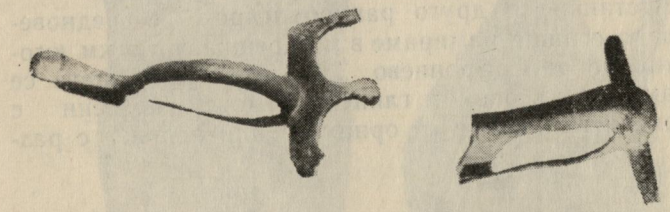
*Инв. № В, 57 и 58.

Към началото на пети век, следствие нахлувания на варварски племена отсам Дунав, тракийското поселение в м. Селището, престанало завинаги да съществува. Макар да е било малко по размер това селище е било уредено и водоснабдено. При изкопи за напоителни канали на много места от тук са извадени глинени тръби от водопровод, римски тип тухли и други предмети на бита, показващи силното културно влияние на близките римски крайдунавски селища като Региана при гр. Козлодуй, Августа при с. Хърлец, Вариана при с. Лесковец и други.

По вереме на Първата българска държава (VII —X век) в северозападната част на днешното Софрониево се създава голямо раннобългарско селище. Най-много останки от него се изравят в дворовете около Старата църква. Това са главно късове от глинени съдове със светлосив и сивочервен цвят, чиято повърхност е украсена с врязан вълнообразен орнамент, разположен в концентрични пояси или с прави излъскани линии, които се пресичат и образуват мрежа от ромбове. Некрополът на това раннобългарско селище е на 300 м югоизточно от Старата църква. Разкритите погребения са извършени по християнски обичай. В двора на Петър К. Вълчов и съседите му бяха намерени десетки погребения. Почти при всеки скелет са разкрити глинени съдове, гроздовиден тип обеци и бронзови пръстени с гравирани върху плочката им ромбове или кръгчета. Два от тези глинени съдове показваме на обр. 17. Единият от тях е амфоровидна стомна с две дръжки, а другият е стомна с една дръжка и трилистно ус-

тие. Този тип съдове са характерни за времето от IX — XI в. на територията на днешните български земи.

По всичко изглежда, че това раннобългарско селище е продължило да съществува и през времето на Втората българска държава (XII — XIV в.). Основание да твърдим това ни дават многобройните късове керамика, намерени тук, които са покрити с разноцветна глеч и украсени с растителни и животински орнаменти, характерни за грънчарското изкуство от XIV век. Също така са намерени византийски и български монети от XIV век, различни оръдия на труда и оръжия от желязо, съхранявани в музейната сбирка при училището.

Обр. 16 Бронзови фибули от м. Селището.
Fig. 16 Fibules en bronze, découverte de Selichteto.

Несъмнено това средновековно селище е Сърбеница, тъй като на това място по време на османското робство се е намирало днешното село със същото име.

Етимологията на названието Сърбеница може да се тълкува от изчезналото лично име Сърбян, като Браян, Добриян, Белян, Търнян, Багрян и други. Образуването на географски названия у нас от първоначално лично име плюс топонимична наставка *ица* е често явление в миналото. До-

статъчно е да посочим имена като Батин-*ица*, Боян-*ица*, Радил-*ица* и др.[7] Лично име Сърбян (Сърбен, Сърбин) се среща в османските регистри през XV век в Търновско и през XVII век в други крайща на страната[8]. Някои селищни и местни названия в Троянско[9], Габровско[10] и Севлиевско[11], като името на село Сръбе (дн. Малък Вършец), Сърбино бърдо, Сърбенов рът, Сърбина, Сърбинец, а така също и името на село Сърбляница (по-късно Илица, днес обединено със село Соточино в Гаврил Геново), Михайловградски окръг, имат същия корен.

Запазването на *е* в Сърбеница, говори по-скоро за лично име Сърбя̀н, което след преместването на ударението напред е дало Сърбен.

Останки от друго раннобългарско и средновековно селище намираме в м. Крешка, на 5 км югозападно от Софрониево. Тук след оран винаги се намират късове от глинени съдове, украсени с врязан вълнообразен орнамент или покрити с раз-

[7] Йордан Заимов. Български топонимични наставки. Сп. Ономастика. Вроцлав — Варшава — Краков. VI, 1961, с. 195—220; VIII, 1963, с. 133—162.

[8] Извори за Българската история. С. 1964, т. X, с. 48; Известия на Етнографския музей. I, 1921, 3—4, с. 154.

[9] Николай П. Ковачев. Топонимията на Троянско. С. 1969, с. 218.

[10] Николай П. Ковачев. Местните названия в Габровско. С. 1965, с. 166.

[11] Николай П. Ковачев. Местните названия от Севлиевско. С. 1961, с. 264.

ноцветна глеч. Селището в м. Крешка е съществувало през Първата и Втората българска държава и първите векове на османското робство. До 1910 г. тук е имало запустяла каменна еднокорабна църква, с порутен покрив и останки от стенописи. Сетне тази църква е била напълно разруше-

Обр. 17 Глинени съдове от Софрониево — Първа българска държава.

Fig 17 Vases en terre cuite de Sofronievo-Premier Etat Bulgare.

№22227
ОКРЪЖНА БИБЛИОТЕКА
гр. ВРАЦА
ДАР

на и камъните от нея използувани от известна софрониевска фамилия за строеж на жилище и ограда. Сега от църквата едва личат основите.

В първите векове на османското робство това селище е известно с името Проданковец. Един османски документ от XV век, който даваме в превод ,гласи дословно така:[12]

„Зиамет Рахова. Негов заим е Емирне бей. Град Рахова домакинства мюсюлмани — 11, домакинства неверници — 87, вдовици — 14. От ниабет на Рахова и нахията, пазарна такса за риба, такса върху солта. данък женитба — 8500, приход без испенча — 20555 акчета.

Село Селановци, лично владение на заима: домакинства — 23, вдовици — 3, приход без испенча — 1555 акчета.

Село Крушовица, лично владение на заима: домакинства мюсюлмани — 1, домакинства неверници — 66, вдовици — 4, приход без испенча — 6337 акчета.

Село Галиче, лично владение на споменатия: домакинства — 20, вдовици — 3, приход без испенча — 1360 акчета.

Село Проданковица, лично владение на споменатия заим: домакинства — 10, вдовици —1, приход без испенча — 678.

От бадихава и данък женитба на войнаганите от Рахово приход 400 акчета. . .“

Името на село Проданковец е българско и произлиза от личното име Продан[13]. Села с подобни имена са известни от различни крайща на България: Продановци, Самоковско, Габровско, Търновско, Еленско, Проданча, Трънско и други.

Нашето локализиране на село Проданковец в м. Крешка се основава не само на посочените археологически материали и споменаването му в един знамет със съседните села Крушовица и Галиче, но и въз основа на това, че в м. Крешка и до наши дни са останали каменните надгробни кръстове от гробището на това село. Една част от тези надгробни паметници показваме на обр. 18. По своя стил на изработка и украса тези паметници са от XV — XVII век, след което селото е било обезлюдено по неизвестни за сега причини. На негово място останали пепелища, църквата, за която стана дума по-горе и гробището. Землището на с. Проданковец дълги години е било пустеещо. През 60-те години на XIX век върху това землище били заселени от турската власт черкезки и татарски колонисти от Крим и Кавказ. Те основали на 3,5 км югоизточно от м. Крешка, на левия бряг на р. Бързина, селото Бързенски черкези, а на левия бряг на р. Огоста, в м. Кривобарски сват, на 2,5 км от м. Крешка — селото Крива бара татарлар. По време на освободителната война тези неканени заселници напуснали завинаги нашата страна. Няколко години по-късно на мястото на Бързенски черкези дошли преселници от с. Калугерово, Ботевградско и с. Д. Кремена, Врачанско, които основали българското село Ботево с 6000 дка землище. Селото е наименувано на легендарния поет революционер Христо Ботев, който е преминал от тук на 17 май 1876 г. с четата си. На мя-

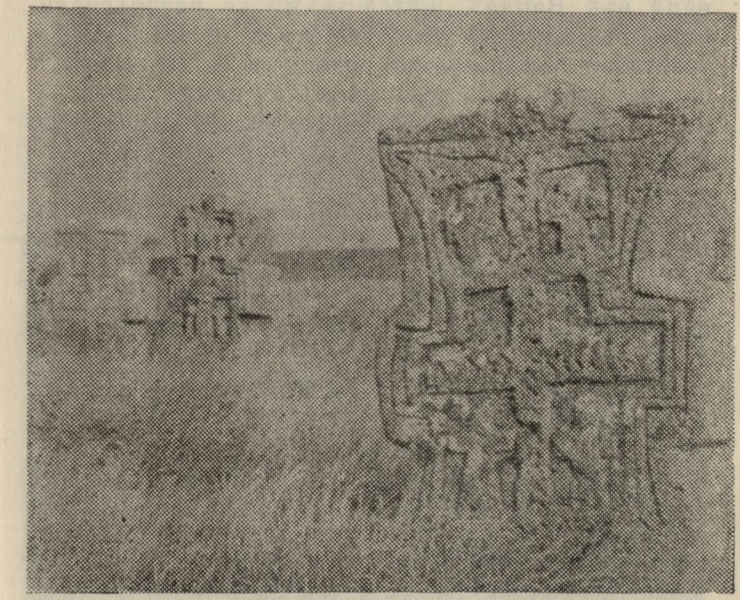
[12] Извори за Българската история, т. XIII, С., 1966, с, 243. Руси Стойков. Нови сведения за миналото на българските селища през XV —XVI в. Сп. Исторически преглед, 1959, VI, с. 81.

[13] Ст. Илчев. Речник на личните и фамилни имена у българите. С., 1969, с. 408.

стото на Крива бара татарлар в 1879 г. дошли българи от селата: Драганица, Зимевица, Долно и Горно Озирово и Сърдар чифлик (дн. Симеоново), Михайловградско и от Пудрия, Дупни връх, и Краводер, Врачанско, които основали днешното Крива бара със землище 5850 дка[14]. Разбира се още след Освобождението голяма част от имота на изчезналото село Проданковец е бил заграбен от съседните села Бързина, Хайредин, Сърбеница и Бутан, тъй като доскоро двете новоосновани села Ботево и Крива бара са имали с горните села спорове за мера. И до сега една местност между Крива бара и Бутан се нарича Спóрното. Преди Освобождението имотите на днешното Крива бара са били владение на двама души: на българина Костадин Коцин от с. Крива бара, Ломско, наричан Костадин Кривобарски и на турчина Семид. Имотите на юг от днешното село се наричали Кривобарския сват, по името на владелеца кривобарченин, а тези на север — Семидовски мéста.

Останки от друго българско средновековно селище се намират на 3 км северно от днешното с. Софрониево, в местността Голяма лъка. Намерените на повърхността материали показват, че това селище е било обитавано през Втората българска държава и първите векове на османското робство. Тук доскоро имаше 30 — 40 каменни надгробни паметници, подобни на тези от Проданковец, но безразсъдни хора ги натрошили и вдигнали за строеж. Ние локализираме на това място изчезналото българско село Голяма лъка. За първи път с Голяма лъка се споменава в османски докумснт от втората половина на XV век[15]. Преводът на документа е следният:

„Тимар на Ибрахим, син на Халил. Владее го и участвува във военните походи:

Обр. 18. Каменни надгробни паметници от обезлюденото село Проданковец в м. Крешка.

Fig. 18 Les monuments funéraires de village abandonné Prodankovec

[14] С. Георгиев и Т. Икономов. Пътеводител за Оряховската околия. Свищов, 1904, с. 31 и 88.

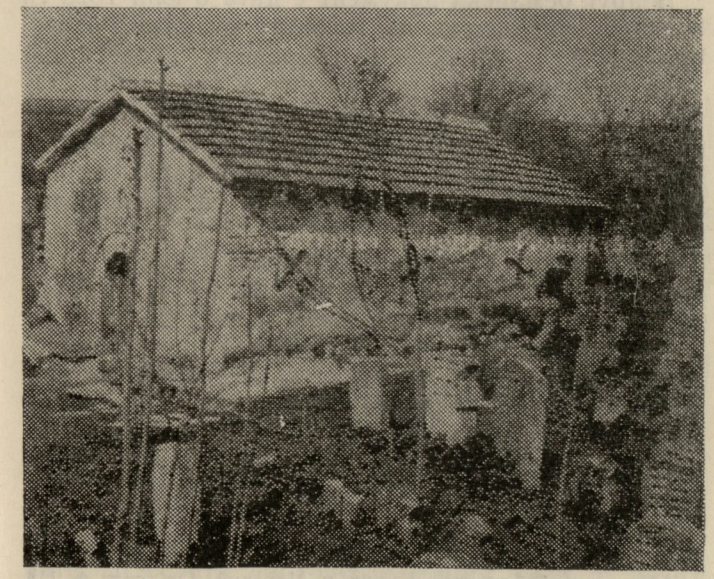
[15] Извори заБългарската история, т. XIII, С. 1966, с. 245.

Село Голяма лъка: домакинства — 5, приход — 322, испенч — 125, останалите данъци — 197 акчета.

Село Рупча, което по начало е било тимар на кадията на Рахово. Откакто неверниците пристигнали във Варна*, жителите му се разпръснали. Сега, тъй като Юсуфоглу Мехмед се задължи да участвува във военните походи и да го оживи и понеже освен него друг кандидат няма, записа се на негово име. По-нататък остава на височайше разпореждане."

Освен Голяма лъка в този документ се споменава и едно друго изчезнало селище в този край — село Рупча или Рупче. Това село в никой случай неможе да бъде Рупци, Плевенско, което се среща в същия документ от XV в.[16], още повече Рупци е жителско име, а Рупча, Рупче е селищно. Ние локанизираме изчезналото с. Рупче със с. Букьовци (от 1970 г. гр. Мизия). И сега южно от Букьовци има останки от голямо средновековно селище, съществувало през XII — XIV в.[17]. Тук има местност наричана Рупите, която характеризира релефът и околността и вероятно е послужила за наименование на изчезналото село Рупче. По-късно, към края на XVIII в., върху землището на обезлюденото село Рупче се установили преселници от село Буковица, Берковско — изчезнало сетне село[18], които нарекли новооснованото село с жителското име Букьовци, т. е. жители на село Буковица.

Вторият османски документ, в който се среща село Голяма Лъка, вече заедно със село Сърбеница, е от 1618 г. Преводът на този документ е следният:

Обр. 19 Средновековната църква в с. Софро ниево.
Fig 19 Eglise médiévale à Sofronievo.

* Касае се за похода на полския княз Владислав Варненчик през 1444 г.

16 Извори за Българската история, т. XIII, с. 243.

17 Б. Николов. Букьовци в миналото и днес. Враца, 1961, с. 13, обр. 9.

18 Извори за Българската история, т. XIII, с. 387.

„Каза Рахово: село Липница — 25 домакинства, село Голяма лъка — 15 домакинства, село Сърбеница — 40 домакинства, село Хайредин — 15 домакинства“ [19]. Изброените в този списък села: Липница, Хайредни, Сърбеница (Софрониево) и локализираното от нас Голяма лъка са дадени като съседни, така както са и в наши дни. Тук отсъствува село Проданковец, което може би вече е изчезнало в 1618 г.

В друг османски документ с дата 8 юли 1673 г., съставляващ списък на гребците от каза Рахово, определени за Исакча, се изброяват двадесетина села от Ореховско и записаните в тях гребци. От село Голяма лъка е определен за гребец българинът Куман син на Владко, а от село Сърбеница — Иван син на Иван[20]. От този списък също се вижда, че Сърбеница и Голяма лъка са две съседни села.

Следващият османски документ, отнасящ се за Сърбеница и Голяма лъка има дата 1711 г. Документът предаваме в дословен превод[21]:

„Султанска заповед, адресирана до съдебно-административните власти в казите Нова Загора, Плевен, Никопол, Враца, Берковица и Видин за раята дербенджии, живеещи в селата Сърбеница и Голяма лъка, Ореховска каза. (тефт. № 67, стр. 139, дата 1115 — 1124 г. по егира, 1702—1711 г. по наше летоброене).

[19] Народна библиотека Кирил и Методий, Ор. отд. ф 114, арх. ед. № 399, л. I-б.

[20] НБКМ, Ор. отд., Ф. 32, арх. ед. № 64 — превод Руси Стойков.

[21] Д. А. Ихчиев. Материали за историята ни под турско робство. Изв. на Ист. д-во, кн. II, 1906, стр. 164 — 166.

Чрез тоя си царски акт, който ще ви пристигне, съобщавам за знание на кадиите и воеводите на казите Новозагорска, Плевенска, Никополска, Врачанска, Борковска и Видинска, че Ел-хаджи Али, който с височайши царски берат е заимин на известни села, които се намират в Ореховската каза, се оплаква с писмена молба до височайшия мицарски диван, че раята селяни от селата Сърбеница и Голяма лъка, Ореховска каза, които влизат под управлението на неговия зиамет, още от старо време били определени да пазят големия дербент (дербент-и-азими), който води отгоре по течението на реката Огоста, и да охраняват пътниците и търговците, които пътуват откъм Белград, Видин и др. съседни там страни по тоя опасен дербент. Но казаните рая-дербенджии, поради насилието и мъките, които теглели от правителствените царски войски и служители, били принудени да напуснат старите си жилища, да разтурят селищата си, да се разпръснат и да се заселят по селата, които се намират в казите на Нова Загора, Плевен, Никопол, Враца, Берковица и Видин, като по тоя начин дербентската служба била занемарена, празна, и прихода от зиамета намален, поради липса на раята. В молбата си речения тъжител се моли и ходатайствува още, щото от страна на височайшия ми царски диван да се командирова един мубашир, за да се събере и премести в старите им жилища раята дербенджии, които сега са разпръснати по селата на гореозначените кази, и да ги застави, съгласно със старите закони и наредби, занапред да пазят тоя опасен дербен и да охраняват безопасността на минаващите оттам пътници,

както е било по-преди, а тези които биха се противили на тая заповед, да се повикат в столичния град. Понеже в тая молба се говори измежду другото и за преселване и заселване на хора, то, според установените закони, молбата се препрърати за изучаване в отделението на финансиите, на което се заповяда да приготви и да ми представи за издаване една височайша царска заповед по тоя въпрос. Въз основа на рапорта и доклада, които се представиха от управлението на малието по тоя предмет, благоволих да издам височайшия си царски ферман.

Прочее, щом настоящият ми царски ферман, който ви се праща с особения ми пратеник — мубашир Мехмеда пристигне, ще знаете, че по тоя въпрос сте длъжни да действувате и постъпвате тъй, както е предписано и изложено в текста на настоящия ми царски акт. Така че всички онези раи или техни синове, които са записани в стария тефтер като дербенджии — селяни от гореобозначените села, що се намират под управлението на речения заимин и които не са записани в регистъра като данъкоплатци под рубриката „авариз-хане“, гдето и да ги намерите, ще ги дигнете насила и със съдействието на високия ми пратеник мубашир Мехмеда, съобразно със закона, както и с помощта на администрацията (забитите) по селата на поверените вам кази, ще ги преселите и настаните в старите им села и жилища, като ги накарате силом да изпълняват традициоата си дербенджийска служба, узаконена още от старо време. Ако би някои да си позволят да не слушат височайшата ми царска заповед и да се противят

на нарежданията ми, длъжни сте със съдебно решение да повикате всички противещи се личности и под конвой да ги изпратите в славния ми престолен град за мое по-нататъшно разпореждане.

Константинопол, днес 12 ден от месец джамазиюл-ахър 1124 година от егира (1711 г. по нашето летоброене). Султан Ахмед хан III.“

Този изключително ценен османски документ е най-точен и най-верен исторически извор за историята на двете наши села Сърбеница и Голяма лъка. Тук всякакви коментарии биха били излишни. Дали строгата заповед на султан Ахмед хан III е успяла да върне жителите на тези две села? Едва ли е успяла. Село Голяма лъка запустява завинаги. Землището му, по двата бряга на Огоста, в съседство със землищата на Крушовица, Букьовци, Гложене и Бутан, остава пустеещ държавен сват.

През 1862 г. върху това пустеещо землище, на левия бряг на Огоста, от кримски колонисти било основано татарското село Махмудия с 60 къщи. По време на Освободителната война (1877 г., месец октомври татарите се изселват от тук завинаги. Към 1890 г., на мястото на избягалите татари, в с. Махмудия се заселват българи от Банат. Мястото се наричало Махмудийски сват, но тук все още личели траповете от татарски землянки и напуснати герани.

Отначало в с. Махмудия имало около 40 банатски къщи и 1500 дка земя. Голяма част от имота му заграбили съседните села Бутан и Гложене. (Държавен вестник брой 190 от 31 август 1896 г.).

От 1924 г. банатските българи от с. Махмудия

започнали да се изселват в с. Бърдарски геран, където имало по-компактно католическо население. Първите изселница са: Михаил Иванов, Иван Първанов, Иван Бумбаров, Йосиф, Пацун и др. Последен през 1928 г. се изселва Венци Йосков.

Своевременно, заедно с изселване на банатските българи в с. Бърдарски геран, в с. Махмудия идват български семейства от Западна България, които купуват къщите и имотите на изселените и остават на тяхно място тук. Така от 1924 г. до 1936 г. в с. Махмудия идват следните семейства: Никола Костадинов и синовете му Борис, Стоян и Владимир — от с. Божица, Босилеградско, рода Деянови. Борис Сотиров Готов — от с. Връдловци, Царибродско, рода Сердановци, Борис Петков Македонски — от с. Калотина, Царибродско, Спас Христо Симеонов — от с. Божица, рода Дживините. Стою Петров Момчилов — от с. Божица, рода Деянови, Еленко Йотов — от с. Станьенци, Царибродско, Мирчо Благоев, Христо М. Благоев, Мито Стоиемнов, Коста Петрунов — от с. Мала Фуча, Радомирско, Мичо Стоюв Петров — от с. Божица, рода Момчилови. От с. Дълги дел, Берковско идват: Стамен Кр. Марков, Йордан Митов Божинов, Кръстю Марков и трите от рода Кръпузови и Любен Ценов Николов от рода Кръстинци.

От банатските българи в с. Махмудия остава да живее и до наши дни само семейството на Георги Иванов Стоянов.

През 1934 г. с. Махмудия е преименувано Радойково.

Това малко селце, състоящо се от трийсетина къщи, с кметски наместник без канцелария, без

училище и без елементарно благоустройство съществува и днес в ляво от шосето Бутан — Гложене. През последните години жителите на с. Радойково масово се изселват от тук. Така наследниците на Коста Петрунов се изселиха в с. Гиген, Никополско, на Еленко Йотов в с. Крушовица, на Борис П. Македонски в с. Ботево и с. Бутан и останалите две трети от населението на това село вече са изселени или са в процес на изселване в с. Бутан. През 1971 г. в с. Радойково живеят само 10 семейства*.

На землището на село Голяма лъка, простиращо се по десния бряг на Огоста, през 1862 г. било основано татарското село Гладно поле с 30 къщи. След Освободителната война татарите се изселили от тук завинаги. Мястото останало държавен сват, от който богаташът Йордан Йонов закупи на безценица 1000 дка земя. В 1900 г. на мястото на татарското селище Гладно поле дошли заселници от разрушеното село Съсек и основали днешното село Войводово, получило името си от войводата Христо Ботев.

Историята на село Съсек е следната. Пролетта на 1896 г., натоварени на дървен сал от Банат тръгнали двадесетина семейства българи павликяни, чехи, словаци и сърби. Възползувани от излезлия в България указ № 222 от 20. V; 1880 г. и последвалият го закон от 1881 г. за населяване на непоселените земи, те се отправили по Дунав заед-

* Изказвам сърдечна благодарност на Борис Николов Костадинов от с. Радойково, роден 1897 г., образование IV отделение, майстор-строител, който ми оказа помощ при събиране на сведения задвижението на населението в с. Радойково.

но с жени, деца, покъщнина и беден земеделски инвентар и след няколкоседмично пътуване спрели при Никопол. Докато се оформи въпросът със заселването, те се настанили временно в селата Асеново, Подем и Горна Митрополия, Плевенско. Есента на същата 1896 г. втора група изселници от Банат спира при гр. Орехово и временно се настанява при по-рано дошлите банатски българи в с. Гостиля, Плевенски окръг. През пролетта на 1897 г. на двете тези групи преселници били размерни парцели за заселване в местността Съсек, намираща се между землищата на гр. Кнежа, Долни Луковит и Гостиля. Местността Съсек е била дотогава държавен сорат — вероятно пак землище на изчезнало по време на робството село с неизвестно за сега име. Тук банатските българи и дошлите с тях чехи, словаци и сърби изкопали своите землянки и започнали да разорават пустеещата от векове земя. Една сутрин през есента на 1899 г. тълпа алчни за земя селяни от с. Долни Луковит и гр. Кнежа, с търнокопи и брадви се нахвърлили върху бедните хижи на село Съсек. За кратко време селото било заравнено със земята. Част от изплашените чехи, словаци и сърби се върнали веднага в Банат. Останалите, заедно с българите павликяни, се отправили другаде да търсят гостоприемство. Пролетта на 1900 г. те дошли в м. Гладно поле и основали село Войводово. От 1909 г. тук идват вече и десетки семейства от Скравена, Ботевградско, Златарица, Еленско, Типченица, Люти дол и Долна Гноеница, Врачанско. В своя летопис[22] войводовченинът дядо Нецо

[22] Нецо Петков, Летопис на село Войводово, Ръкопис.

Петков нарича село Войводово „. . . международен спасителен пункт на пътешественици". Всички народности говорели тук матерния си език, изпълнявали своите обичай, изповядвали различни религии: католици, назаряни, методисти, дарбисти, баптисти, източно православни. Между 1930 и 1940 г. павликяните българи се изселват от Войводово в с. Бърдарски геран, където имало по-компактна маса католици. От 1947 до 1950 г. от с. Войводово се изселват общо 121 семейства чехи и словаци за Чехословакия. На тяхно място след 1952 г. във Войводово се заселват 75 семейства българи от кюстендилските села Горно Уино, Долно Уино и Рибарица и към 40 семейства българи от село Белица, Ихтиманско. . .

Но да продължим историята на село Сърбеница. По всичко изглежда, че след 1711 г. жителите на с. Сърбеница не се завърнали. Не е възможно те да са основали и село Сърбляница (Илица), Михайловградско, тъй като с. Сърбляница се среща в османски документ от 1576 г.[23], което показва, че Сърбеница и Сърбляница са две стари села, съществували по отделно в Ореховска и Берковска каза.

Според едно местно предание село Сърбеница е заселено отново в началото на XIX век. Но да се запази старото име на селото Сърбеница и някои старинни наименования в неговата околност предполага, че тук пак е имало някакъв живот, което за сега неможе да се докаже с никакви докумен-

[23] Р. Стойков, Селищни имена в западната половина на България през XVI век. Езиковедско-етнографски изследвания в памет на акад. Ст. Романски. София, 1960, стр. 445.

ти или архиви. Преданието разказва, че когато дошли първите заселници тук в началото на XIX век те заварили Старата църква запустяла, а около нея старо гробище. Тази църква и сега съществува и заедно с многобройните надгробни паметници от старо гробище, представлява интересен исторически паметник. Тя е оградена и добре опазвана. Днешните жители на Софрониево изпитват истинска гордост и уважение към тези старинни архитектурни паметници. Старата софрониевска църква и надгробните каменни паметници около нея чакат своя изследовател специалист (обр. 19).

От кога датира Старата църква в Софрониево? На този въпрос неможе да се отговори точно ако се ползуват само архитектурните данни. По план и градеж тя прилича на всички еднокорабни с полуцилиндричен свод църкви, чието изграждане започва от преди основаване на Търновското царство и продължава до XIX век. Стари стенописи няма. Запазеният на отделни места стенопис е късен и вероятно е правен през 1835 година[24] върху една по-стара мазилка. Тогава остават историческите данни за селото и преданията. Според документите, които изложихме по-горе с. Сърбеница е съществувало на това си място много преди 1711 г., когато жителите му се разбягват. Според местното предание първите заселници в началото на XIX век заварили църквата запустяла, ремонтиралия и вършели в нея богослужение до началото на нашия век, когато бе изградена новата

[24] Документи за българската история, т. I, Архив на Найден Геров, С. 1931, стр. 155.

църква. Следователно Старата софрониевска църква е строена преди 1711 г.

Любопитно е, че и днес в с. Софрониево живеят група фамилии, които твърдят, че техните прадеди са българи от старото с. Сърбеница, но поради притеснения от турците забегнали в Румъния. Там са живели десетина години, след което техните синове и внуци се завърнали в Сърбеница и се настанали около Старата църква, която заварили запустяла. Тези фамилии се считат за първите заселници на Сърбеница в началото на XIX век, техните дворове и къщи действително и сега са около Старата църква. Тези фамилии са следните:

1. Няголовци (Барбучáнови, Гàджовци, Прйновите, Бадйкови, Повършовци) — живели са в село Дековo, Крайовска област.
2. Старйкови (Таналéевци) — живели са в Пояна мика.
3. Вóйкинци (Брóнови) — живели са в Мачежу десус. От тази фамилия е Стоян Старейшината, чието име е записано на надгробна плоча в Новото гробище — починал в 1851 г.
4. Бéнови (Николаеви, Данови, Стънгови) — живели са в Пояна мика.
5. Андровци — живели са в с. Дънец.
6. Божковци (Баледжйковци) — живели са в Пояна мика.
7. Вàновци — живели са в Мачежу де жос.
8. Поповци (Врекьовци, — от тях е първият свещеник на Сърбеница поп Динко) — живели са в Пояна маре.
9. Пéнинци (Пецóнинци) — живели са в Пояна мика.

10. Бà̀човци — живели са в Пояна мика.
11. Бе́бовци — живели са в Пояна мика.
12. Труйковци — живели са в Мачежу де сус.

Като се има в предвид преданието за тези фамилии, а също така и чисто българските им родови имена (Нягол, Войко, Бено, Андро, Божко, Вано, Динко, Пено) може да се допусне, че в края на осемнадесетия век в Сърбеница е имало българско население, което е възобновило селото след неговото запустяване в 1711 г., но повторно го е напуснало през време на кърджалийските нашествия. Нека се надяваме, че откриването на нови османски документи от втората половина на осемнадесетия век ще реши този въпрос.

Заедно с изброените по-горе фамилии, а други едно две десетилетия след тях, в с. Сърбеница дошли и се заселили от Румъния следните:

1. Не́вльовци — от Мачежу де жос.
2. Пака́ловци — от Мачежу де жос.
3. Драганёшовци (Суевци) — от Мачежу де жос.
4. Манàвските — от Мачежу де жос.
5. Оприщòровци — от Мачежу де сус.
7. До́кьовци (Чо́кльовци) — от Мачежу де сус.
8. Гънковци (Каруцови) — от Мачежу де сус.
9. Зо́новци — от Пояна маре.
11. Горго́товци — от Пояна маре.
12. Петкȕцови (Джо́джови, Минчуновци[25] (— от Пояна мика.
13. Биволарците (Барнови) — от Пояна мика.
14. Чуковци (Онковци) — от Пояна мика.
15. Туцовци (Шарбановци) — от Лунка маре.

[25] Д. Маринов. Жива старина. II, 1892, с. 303 — записани погрешно Чумовци.

16. Станише́лови (Петра́шковите, Черешарете, Спиридоновци) — от Лунка маре.
17. Тàнколовци — от Жио.
18. Вла́довци — от Гринду.
19. Герги́цови (Йони́цови, Пи́таловци, Нȕцовци) — от Дънец.
20. Ба́левци — от Садова.
21. Танайцови (Испàсови, Пата́ковци) — от Мачежу де сус.
22. Драголовци — от Селчнора и
23. Кре́пчовци (Стро́евци) — от Бостанеле.

Идвайки в Сърбеница тези фамилии донасят със себе си влашки език, носията и обичайте им били влашки. Въпреки, че някои от тях, като Драголовци, Танаицови, Петрашковци, Танколовци, Владовци и др. твърдят, че прадедите им са били българи, избягали от български села поради притесненията на кърджалиите и заселени временно във Влашко, каквито случаи има в много села на този край, те немогат да посочат от кои български села е техния корен. След настаняването си в Сърбеница те създават тук едно компактно ядро от влашки елемент, което бавно се претопява едва в наши дни. Редица румънски документи от началото на XIX век свидетелствуват, че завръщащите се обратно през Дунава в старите си селища, забегнали по-рано от турските притеснения българи, са увличали със себе си и румънски селскостопански ратаи от чокойските чифлици[26]. Макар и някои от тези фамилии да са власи по произход, след настаняването си в Сърбеница те установили брачни връзки с чисто български фамилии.

[26] Ст. Романски. Българите във Влашко и Молдава. Университетска библиотека № 20. С., с. 338.

След 1830 г. в село Сърбеница се заселват следните български фамилии, произлизащи от различни български села и градове:

1. Гéрговци (Копáнкьови, Бербечéлови) — те са от гр. Перущица. Поради притесненията на поробителя напуснали Перущица, живели малко време във Влашко, а сетне се върнали обратно и заселили в Сърбеница. От тази фамилия е поп Радул Гергов, свещенодействувал в Старата църква през 1872 г.[27] В двора на Старата църква е запазен надгробен камък с надпис: „Спомени Господи Раду ерей — 1888 г.“. Съпругата на поп Радул Дина е дъщеря на Стоян старейшината.

2. Сандуловци — от с. Липен, Михайловградско. Към 1835 г. в Сърбеница идва родоначалникът им Добри Сандулов, който става свещеник след поп Динко. В следващите години поп Добри Сандулов открива в Сърбеница килийно училище, в което се учат и двамата му синове Герго и Сандо. Синът му Герго става негов заместник в свещеничеството, а другият му син Сандо Добрев от 1850 г. е учител в с. Крушовица[28] и други съседни села, а сетне учител и свещеник на мястото на брат си Герго в Сърбеница.

3. Пéцовци (Банúковци) — са от с. Рогозен. Те били двама братя Пецо и Райко. В края на XVIII век избягали от Рогозен поради кърджалийските погроми. Живели известно време в Румъния, а сетне се върнали в родината си. Райко се заселил отново в Рогозен и от него са днешните Райкинци, а

[27] Летоструй. Виена, 1873 г., с. 58 — 63.
[28] Б. Николов. Крушовица. Враца, 1967, с. 38.

Пецо се установил в Сърбеница. За да не забравят рода си двамата братя направили потомците си кумци и кръстници и като такива те се почитат до сега.

4. Беливàкови (Мньеевци, Трáнчови и Митрýцови) — са от град Перущица, от където са избегали в края на XVIII или началото на XIX в., живели известно време в Румъния, а към 1835 г. се завръщат и заселват в с. Сърбеница.

5. Мúцинци — от с. Власатица, Врачанско. Те били четирима братя. Двама от тях се заселили в с. Малорад и от тях са днешните Скоканци. Другите двама братя Герго и Димитър се заселили в Сърбеница. От тях са Мицинци.

6. Дúнковци — от с. Селановци (от 1970 г. квартал на гр. Орехово). Били са трима братя: Радул, Станко и Стоян Динкови. Баща им умира, когато били още невръстни и майка им се омъжва повторно в с. Сърбеница за Ван Вакарушев, който отхранил тримата сираци и от тях са днешните Динковци. Ван Вакарушев е бил дошел малко преди това от с. Дънец (Румъния), но не е имал други деца.

7. Бурвалúнците (Бузовци, Танушкови, Стрънгачови) — от с. Бороване към 1840 г. идва родоначалникът им Герго Танов Бурвалинеца.

8. Радáновци (Милковци, Каменчовци, Тодорчовци, Станоевци, Джурковци) — от с. Мадан, Михайловградско. От тях е Драган Джурков, който е своил м. Джурково бранище, известна с преминаването тук на Ботевата чета — 17 май 1876 г.

9. Стáтковци — от с. Горна бела речка, Михайловградско. Техните деди до началото на XX век

са носили своята белодрешкова носия, която рязко е контрастирала на влашката и чернодрешковската в Сърбеница.

10. Първановци (Вълчови) — от гр. Вълчедръм, Михайловградско. От вълчедръмския род Чулевци, от същите има изселен в Селановци — поп Кръстьо Чулев.

11. Га́йдовци — от с. Лесура, Врачанско.

12. Те́рковци — от с. Фурен, Врачанско, а прабаба им от гр. Кнежа.

13. Митра́шови (Долдуро́вци, То́евци, Онцови. Негреовци, Кошара̀нови, Пера́ровци) — от с. Горно Озирово в края на XVIII в. избягват в Румъния. Няколко десетилетия след това се връщат и заселват в с. Кошава, Видинско, а към 1845 г. идват в с. Сърбеница.

14. Радуколовци (Таканяцови, Берчови) — от с. Лютаджик, Врачанско, избягват в Румъния. Към 1830 г. се връщат и заселват в с. Урсое, Ломско, а десетина година след това в Сърбеница.

15. До́бревци (Айтовци) — от с. Осиково, Врачанско, избегали в Румъния. Към 1830 г. се връщат и установяват в с. Букьовци, а сетне в Сърбеница.

16. Ончи́ковци — от с. Баурене, Врачанско.

17. Да̀човци — от с. Манастирище, Врачанско, рода Бердзовци. На Дачовци прабаба им е от с. Девене.

18. Бабо́еви — от с. Мадан, Михайловградско.

19. Ди́мовци — от с. Урсое, Ломско.

20. Ангелуцовци (Джукльовци) — от с. Кърки жаба (дн. Аспарухово), Михайловградско.

21. Ташовци — (Па́левци, Дътовци) — от с. Вълкова слатина, Михайловградско.

22. Тошевци — от с. Алтимир, Врачанско, рода Хиновци[29].

23. Гръбльовци (Урукови) — от с. Душилница. Ломско.

24. Крайня̀нците — също от с. Душилница.

25. Ге́товци (Тодора́кеви) — от гр. Вълчедръм.

26. Го́лубишки — от гр. Вълчедръм.

27. Бекте́шови — от гр. Вълчедръм.

28. Йо́лови — от гр. Вълчедръм.

29. Ла́заровци — от гр. Вълчедръм, рода Бе́човци. От същия род са Тодор и Донко Вачеви в с. Хайредин.

30. На́йденовци — от с. Прогорелец, Ломско.

31. Мари́нчовци — от с. Прогорелец, рода Маринчовци.

32. Петришо́рови (по прякор Сърболови) — от с. Гол тупан, Видинско (дн. Срацимир).

33. Пишлега́рете — от с. Долно Озирово, Михайловградско. Те били по професия дърводелци колари. Прякорът им идва от пишлег — дървен наплат от колело на кола.

34. Линку̀цовци (Банаба̀ковци) — от с. Бутан, рода Го́лубичите.

35. Ванчи́ковци (Бабо́еви) — от с. Горно Озирово, Михайловградско. У тях идва на къща Тишо Йотов от с. Калугерово, Ботевградско.

36. Турла̀ците (Круша́рците) — от с. Бели бряг, Михайловградско Те идват в Сърбеница към 1865 г.

[29] Б. Николов. Алтимир през вековете. Враца, 1961, с. 19.

37. Пальовци — от с. Вълкова слатина, Михайловградско, към 1870 г.

38. Чапа́новите — от с. Магарево, Битолско, към 1895 г.

39. Врачанете — от гр. Враца — след 1900 г.

40. Бъчва̀рете — от с. Калугерово, Ботевградско.

Освен изброените фамилии след 1920 г. в Сърбеница идват от Босилеградско и Царибродско: Стоичко Спасов, Милан Божилов, Пене Дойчинов, Тодор и Янко Петрови, Симе Божинов и Борис Андонов. През последните десетилетия в Сърбеница се заселват и няколко семейства от съседните села: Иван Йонколов от с. Липница, Тодор Павлов от с. Крушовица, Петър Рашев от с. Ботево, Илия Начев Гергов от с. Галиче и др.*

Следствие на усилената миграция през първата половина на XIX век Сърбеница бързо нараства

* Изказвам сърдечна благодарност на следните лица от с. Софрониево, които ми оказаха помощ при събиране на исторически данни за селото и сведения за фамилиите:

Ангел Каменов Първанов, роден на 7. VIII. 1892 година, образование IV отделение, професия земеделие и писар в общината.

Горан Станев Дуцов, роден през 1901 г., прогимназиално образование, землемер.

Стан Флоров Станов Стрънгачов, роден 1886 г., образование IV отделение, професия земеделие.

Трифон Петров Маринчов — бригадир на зеленчукова бригада.

Митко Маринов Каменов — учител.

Динчо Върбанов Стоянов — учител.

Петър Игнатов Първанов — учител по история. Директор на училището.

Георги Димитров Иванов — председател на народния съвет.

числено. В 1860 г. тук има вече 150 семейства[30], а в 1872 г. те са 190 семейства[31]. Разбира се в нашето описание на фамилиите ние едва ли сме обхванали напълно всички, други са изчезнали, а трети са изменили първоначалното си наименование.

Многобройното и будно население на Сърбеница още към средата на миналия век почувствува ло нужда от просвета и училище. През 1963 г. Софониево честву́ва 105-годишен юбилей на своето първо светско училище[32]. Тук само ще спомена, че първото училище е основано много време преди 1858 година[33]. То е било килийно. Ще прибавим и неколцина още учители, учителствували в килийното и светско училище, които успехме да издирим в нашето общо проучване историята на селото.

Събраните и съпоставени данни показват, че първото килийно училище в Сърбеница е открито към 1840 г. от поп Добри Сандулов, роден в с. Липен, Михайловградско. Същият се е учил в училището при Черепишкия манастир.

След него учителствува синът му Герго поп Добрев, който става свещеник на мястото на баща си.

Третият учител е Сандо поп Добрев. Той учителствува няколко години в с. Крушовица и дру-

30 Документи за Българската история. Т. I. Архив на Найден Геров. С. 1931, с. 155.

31 Летоструй. Виена. 1873, с. 58 — 60

32 105 години Софониевско училище. Юбилеен брой, 24 май 1963 г.

33 Статистика за училищата в Княжество България. С. 1898, с. 54 — 77.

ги съседни села, а от 1852 до 1854 г. е учител в Сърбеница, след което учебното дело тук е било прекъснато за четири години.

В 1858 г. учителят Георги Тонов от с. Бутан открива наново училището и му дава светски характер. Той учителствува до 1860 г.

От 1860 до 1862 г. учителствува Гено Тодоров от с. Вировско, Врачанско.

От 1863 до 1866 г. учителствува Стамен Петков от с. Три кладенци, Врачанско. При него освен ученици от с. Сърбеница е имало и от съседните села. Тук се е учил по това време и Петър Найденов от с. Три кладенци, роден през 1852 г. Същият сетне се е учил в училището при манастира в с. Градешница и в с. Девене, след което става учител в родното си село Три кладенци[34].

От 1866 г. до 1871 г. учителствува Радул Гергов от с. Сърбеница, който след това става свещеник.

На негово място от 1871 до 1874 г. учителствува Христо Иванов (Тебешълата)[35] от гр. Козлодуй. Той умира твърде млад в Сърбеница през 1874 г. и на негово място идва учителя Велко Абаджията от с. Струпен (дн. Лазарово), Врачанско.

По време на Освободителната война 1877/1878 г. учебното дело в Сърбеница е прекъснато. След Освобождението се редят учителите: 1879 г. Йордан Ангелов Буруган от с. Остров, 1880 г. Горан Пешунов от с. Букьовци, 1881 г. Ангел Каменов Вълчов от с. Градешница, 1882 г. Марин Сандулов от с. Сърбеница, 1883 г. Горан Каменов от с. Сърбеница и други.

[34] Окръжен държавен архив — Враца. Ф. 1 к, арх. ед. 602, л. 24.

[35] Летоструй. Виена. 1873, с. 58.

През XIX век в землището на с. Сърбеница имало два турски чифлика. Всеки от тях включвал повече от 1000 декара земя, предимно най-плодородната и лъките по течението на Огоста. В навечерието на Освобождението собственици на тези чифлици са били Хафуз бей от гр. Видин и Даут бей от гр. Орехово. Освен от земята, която селяните им работели изполица, те получавали добри доходи от двете воденици на река Огоста — Хафузовата, наричана още Горната воденица и Даутовата, наричана Долната воденица. През 1908 г. чифлишката земя и двете воденици били закупени от министър Д-р Стоян Данев, поради което днес те се наричат Горната Данева и Долната Данева воденици.

Според едно местно предание в първата половина на XIX век, по долното течение на реките Огоста и Цибър, е действувала хайдушката дружина на Янка Войвода, родена в село Манастирище. В кръвопролитно сражение с врага, източно от Вълчедръм, местността Джáркиното, Янка Войвода е била убита и за войвода на хайдушката дружина бива избран Пенчо Войвода, роден в село Долна Гноеница, рода Рачковци. От нашите издирвания се установи, че в хайдушката дружина на Янка и Пенчо се числели: Иван Хайдутина от с. Сърбеница, Георги Попадийски от Вълчедръм, Иван от Лесковец, Берковско, Петко Оризарски от с. Люта, Цветан от с. Разград, Ломско, Иван от Бистрилица и др.

В един неравен бой с противника, в м. Любеново бранище, между селата Черни връх и Вой-

ници, Ломско, хайдушката дружина на Пенчо Войрода била разгромена и мнозина от юнаците загинали. Иван Хайдутина от с. Сърбеница се заселил в гр. Видин, а войводата Пенчо Рачков емигрирал в Румъния.

Вечерта на 17 май 1876 г. през югозападната част от землището на с. Сърбеница преминава четата на легендарния поет и революционер Христо Ботев.

Село Сърбеница е освободено от османско робство, както и всички негови съседни села, в първите дни на месец ноември 1877 г., след което започва неговата нова и най-нова история.

SOFRONIEVO

Bogdan Nikolov

(résumé)

Le village de Sofronievo est un des plus grands villages dans la plaine du Danube situé sur la rive droite d'Ogosta. Les premiers vestiges de vie dans ses environs datant de l'époque énéolithique. A trois kilomètres, à l'ouest du village d'aujourd'hui, sur une hauteur naturelle appelée Daneva moguila, on trouve les vestiges d'un habitat riche préhistorique. La couche culturelle a un mètre d'épaisseur et se compose de deux niveaux appartenant respectivement à la première et à la dernière période de l'énéolithe. (fig, 3,4 et 5,6).

Les alentours du village furent habités par les Thraces à la fin du deuxième et durant tout le premier millénaire avant n.ère. En plusieurs lieux ont été découverts des vestiges d'habitats et de nécropoles appartenant au premier et au dernier âge du fer. Une trouvaille remarquable d'un tumulus renferme une épée de fer mahaira et un frontal en bronze du licol de cheval /fig. 8). Toute la trouvaille a été découverte avec une fibule du VI siècle av. n. ère. On a découvert également de riches trouvailles avec des armes thraces (fig. 9 et 10) sur lesquelles sont gravées des figures d'oiseaux ayant un sens apotropéen (fig. 11).

A l'èpoque tardive romaine (II — IV siècles) à l'ouest du village existèrent les vestiges d'un habitat thrace. C'est ici qu'on a découvert une trouvaille de monnaies d'argent romaines dans un récipient d'argile avec une fibule de bronze (fig. 12). Les dernières mon-

naies de la trouvaille se rapportent au temps de l'empereur romain Traianus Decius (249—251). Celles-ci prouvent que leur enfouissement eut lieu au cours des invasions gothiques.

Dans le passé Sofronievo fut connu sous le nom de Sarbenitza. En plein centre du village d'aujord'hui on peut voir les vestiges du Premier Etat bulgare du VII au X siècle et d'un habitat du XII — XIV siècle. Sarbenitza exista sur le même emplacement à l'époque de la domination ottomane. Au centre du village se dresse aussi une vieille église médiévale for intéressante comme un monument historique d'architecture. Autour d'elle se sont conservés des centaines de monuments funèbres du Moyen Age bulgare. Le village fur abandonne longtemps par ses habitants en 1711. C'est avec celui-ci que disparut à jamais le village voisin Goliama laka.

Au XV et XVI siècles toujours à cause des arbitraires et des illégalités des asservisseurs ottomans furent dépeuplés les deux villages voisins Rouptché et Prodankovetz. Les monuments funèbres de la nécropole de ce dernier se sont conservés même jusqu'à nos jours (Fig. 18).

Le village de Sarbenitza fut repeuplé au début du XIX siècle. II fut fondé par les Bulgares revenus de Roumanie où ils s'étaient réfugiés auparavant à cause des persécutions des asservisseurs ottomans. Après eux de nombreuses familles des différents villages de la règion de Vratza, ainsi que de l'intérieur du pays vinrent s'y établir.

A partir de 1934 le village de Sapbenitza a pris le nom de Sofroni Vračanski, l'éminent éveilleur des consciences à l'époque de la Renaissance bulgare et homme de lettres.

СОФРОНИЕВО

Автор: БОГДАН НИКОЛОВ

Рецензент: ПРОФЕСОР ТОДОР ГЕРАСИМОВ

Корица и худ. оформление Цв. Йорданов
Рисунки в текста Елена Ценова
Картите изработи инж. К. Барбов
Техн. редактор Н. Ковачев
Коректор В. Георгиев

Държавна печатница „Васил Александров" — Враца
пор. № 2266 Тираж 1600

Ведомствено издание — разпространява се безплатно